

היכּוּסִים לַשּׁוּנִיִּים דְּבָרִים עַד

דְּקֻדּוּקִי קְרִיאָה בַּפֶּרֶשָׁה וּבַהֲפֹטְרָה וּבִרְאשׁוֹן שֶׁל וְאַתְחַנֵּן

א יב אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי...: בַּהֲרֵבָה קִהְלֹת נוֹהֲגִים לִקְרֹא פֶסוּק זֶה בִּטְעָמִי מְגִילַת אֵיכָה. בַּמִּנְהָג אֲשַׁכְנֶז הַמַּעֲרָבִי קוֹרְאִים בְּנִיגוֹן רָגִיל. טָרַחְכֶּם: הִטִּית בְּקִמְצָן קֶטֶן. וּמִשְׁאַכֶּם: הִשִּׁי"ן בַּפֶּתַח וּדְגוּשָׁה
א יג הָבֹ: הִטְעַם בְּבִלִּית מַלְרַע
א טז וּשְׁפֹטְתָם: הִטִּית בְּשׁוּוֹא נַח עַל אִף הַקּוֹשִׁי
א כב וַיִּחַפְּרוּ-לָנוּ... וַיֵּשְׁבוּ: וַאֲ"ו הַחִיבוֹר בְּשׁוּוֹא נַע. נַעֲלָה-בָּהּ: הַעֲמַדָה קְלָה בְּנִי"ן לַמְנוּעַ הַבִּלְעַת הָעִי"ן הַחֲטוּפָה וּדְגֵשׁ חֶזֶק בְּבִלִּית מִדִּין דְּחִיק
א כח אָנָּה: בַּמַּלְרַע, אֵין לְבִטָּא דְּגֵשׁ בְּנִי"ן¹
א כט וְלֹא-תִירָאוּ: גַּעִיה בִּתְ"ו וְהִרִ"שׁ אַחֲרֶיהָ בְּשׁוּוֹא נַע
א לג לַחֲנֻכָּתְכֶם: גַּעִיה בְּנִי"ן וְהִתְ"ו בְּשׁוּוֹא נַע, בְּדוּמָה בַּהֲמִשָּׁךְ הַפֶּסוּק לְרֹאשִׁיתְכֶם. וּבַעֲנָן: הַעֲמַדָה קְלָה בְּבִלִּית לַהֲדַגֵּשׁ הַסְּגוּל הַמּוֹרָה עַל מִיּוּדַע
א לו דֶּרֶךְ-בָּהּ: גַּעִיה בְּדִלִית
א לז לֹא-תִבָּא שָׁם: הִטְעַם בְּבִלִּית וְלֹא נִסּוּג בְּנִיגוּד לַפֶּסוּק הַבֵּא
א לח יבֹא שָׁמָּה: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִי"ד
א מד עַד-חֲרָמָה: הַחִי"ת בְּקִמְצָן קֶטֶן
ב א וְנָסַב: הַסִּמְ"ךְ בְּקִמְצָן קֶטֶן
ב ד וַיִּירָאוּ: וַאֲ"ו הַחִיבוֹר בְּשׁוּוֹא נַע, הִי"ד בַּחֲרִיק מֵלֵא וְהִרִ"שׁ בְּשׁוּוֹא נַע
ב ה אֶל-תִּתְּגַדְּרוּ בָּם: בַּמַּלְרַע, אֵין כָּאֵן נִסּוּג אַחֲרֵי כְּבִקּוּרֵן וְדוּמִיּוֹ. עַד מִדְּרֹךְ כָּף-רָגֵל: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת עַד
ב ו וְגַם-מִיָּם: יֵשׁ לַהֲיִזְהָר לֹא לַהֲדַבֵּיק אֶת הַתִּיבּוֹת עַל אִף שֶׁהֵן מוֹקְפוֹת
ב ז בִּרְכָּךְ: גַּעִיה בְּבִלִּית וְהִכ"ף הָרֵאשׁוֹנָה, לַמְרוֹת הַקּוֹשִׁי, בְּשׁוּוֹא נַח
ב י יֵשְׁבוּ בָּהּ: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִי"ד. כְּעֵנְקִים: הִכ"ף קְמוּצָה וְכֵן בַּפֶּסוּק הַבֵּא וּבַפֶּסוּק כֹּא²
ב טו הִיתָה בָּם: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֵ"א הָרֵאשׁוֹנָה וּדְגֵשׁ חֶזֶק בְּבִלִּית מִדִּין אֲתִי מֵרַחֵיק
ב כ יֵשְׁבוּ-בָּהּ: גַּעִיה בִּי"ד
ב כד קוּמוּ סָעוּ: הַסִּמְ"ךְ דְּגוּשָׁה³. מִלֵּךְ-חֶשְׁבֹּן: לְמִי שֶׁלֹּא מְקַפֵּיד לַהֲבַחֵין בֵּין כ"ף רְפוּיָה לַחִי"ת עֲלִיו לַהֲיִזְהָר לֹא לַהֲבִלִיעַ הָאֲחַת שֶׁבִּסּוֹף הַתִּיבָה הָרֵאשׁוֹנָה בְּתוֹךְ הַשְּׁנִיָּה שֶׁבְּתַחֲלִיל הַתִּיבָה הַשְּׁנִיָּה
ב כה וְחָלֹ: בַּמַּלְרַע
ב כח רַק אֶעֱבְרָה בְּרָגְלִי: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת רַק, הָעִי"ן בְּתִיבַת אֶעֱבְרָה בְּשׁוּוֹא נַח
ב כט עָשׂוּ-לִי: גַּעִיה בְּעִי"ן. אֶעֱבֹר: הַעֲמַדָה קְלָה בַּאֲל"ף לַמְנוּעַ הַבִּלְעַת הָעִי"ן הַחֲטוּפָה
ב לב יִהְיֶה: הִי"ד קְמוּצָה וְהִ"א אַחֲרֶיהָ בְּשׁוּוֹא נַח
ב לד מָתָם: הַמִּ"ם בְּשׁוּא, הַקּוֹרֵא בְּצִירֵי מִשְׁנֵה מִשְׁמַעוֹת⁴. כֵּן הַדְּבָר גַּם ב-ג ו
ג ה הַפְּרִזִּי: הִרִ"שׁ בְּקִמְצָן לֹא בַּחֲרִיק
ג ט שְׂרִין: שִׁי"ן שְׁמַאלִית
ג יא עָרְשׁוֹ עָרְשׁ: שִׁי"ן שְׁמַאלִית

¹ כִּי אִזּוּ הַמִּילָה מְקַבֵּלַת מִשְׁמַעוֹת שֶׁל תַּחֲנוּנִים

² קוֹרְאִים בַּפֶּתַח מִשְׁבָּשִׁים בְּשִׁינוּי מִשְׁמַעוֹת לַמַּבְחִינִים בֵּין קִמְצָן לַפֶּתַח. לִגְרִיסַת הַפֶּתַח אֵין עַל מָה לְסַמּוֹךְ, אֵין לְשִׁיבוֹשׁ זֶה מִקּוֹר חוּץ מִדְּפּוֹס וְנִצִּיה הַלְקוּי!

³ דוּמָה לְבִרְאשִׁית יֵט יָד וְשִׁמּוֹת יֵב לֹא וְעוֹד

⁴ בְּצִירֵי: אֲנָשִׁים שֶׁנִּפְטְרוּ, וּבְשׁוּוֹא – בְּנֵי אָדָם

ג יב לְרֹאשׁוֹנֵי: האל"ף אינה נשמעת, יש לקרוא כאילו כתוב 'לרובני', וכן בהמשך ובכל מקום
 ג יג הַמְנִשָּׁה: החטף במ"ם מראה שהמ"ם בשוא נע⁵
 ג יז וְהָעֶרְבָה וְהִירֶדֶן וְגַבֵּל: טעם טפחא בתיבת וְהָעֶרְבָה
 ג כא צוֹיִתִּי: אין לבטא בשום אופן את היר"ד שלאחר הוא"ו. עם זאת הו"ו בצירי ולא בחירק

הפטרות דברים ישעיהו א א-כז:

בקהילות אשכנז המערבי נוהגים לקרוא את הפטרת 'חזון ישעיהו' בניגון איכה חוץ מפסוקי נחמה כד-כז.
 בקהילות אחרות קוראים את הפסוק הראשון בניגון הפטרה רגיל, וכן פסוקים טז-יט, וכד- סוף.

ב פִּשְׁעוּ בִּי: טעם נסוג אחר לפ"א
 ה לַחֲלִי: הטעם בלמ"ד השנייה, מלרע
 ו לֹא-זָרוּ: במלעיל
 ז כְּמִהֲפֹכֶת: הה"א בשווא נח, יש לבטא אותה כאילו היא במפיק
 טו וּבְפֶרְשָׁם: שו"ן שמאלית. אֲעֲלִים: העי"ן בשוא נח לא בחטף
 טז הַזָּכוּ: מלרע, הטעם בכ"ף. מַעֲלִיכֶם: הלמ"ד הראשונה בשווא נח על אף הקושי
 יח לִכְוֹנָא וְנוֹכַחָה: תיבה ראשונה מוטעמת בתביר באופן נדיר, כך הוא הנוסח בכתר ולא כפי
 שסומן בקורן ואחרים. יֹאדִימוּ: האל"ף בשווא נח והדל"ת בדגש קל
 כב סָבָאָד: הסמ"ך בקמץ קטן
 כג שְׂרִידָד: שו"ן שמאלית
 כד ועד הסוף במנגינת הפטרה רגילה
 כד אֲבִיר: הבי"ת רפויה ללא דגש
 כו יִקְרָא לָךְ: טעם נסוג אחר לקו"ף
 כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט... במנהג אשכנז המערבי הקהל מקדים את המפטיר בקריאת פסוק זה בקול
 התימנים ממשיכים עד סוף הפרק
 ל וְכִגְנָה: הכ"ף בשוא נע, הפתח החטוף אינו אלא להורות על הנעת השווא

ראשון של ואתחנן:

ג כג וְאַתְחַנֵּן: הנר"ן בפתח
 ג כה אֲעֲבָרָה: העי"ן בשווא נח. הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה
 הַזֶּה להסמיכה לתיבה הקודמת שכן הטפחא הוא המפסיק העיקרי הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה - וְהַלְבָּנוֹן
 ד ב עַל-הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי: תיבת עַל-הַדָּבָר מוטעמת בפשטא ולא בקדמא

א יג הָבֵנוּ לָכֶם רש"י: הזמינו עצמיכם לדבר. המילה 'הב' מתפרשת נתינה לפעמים (ראה סוף פרשת ויגש) וגם הזמנה וכן גם הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ בתחילת ספר שמות.

א כב אליהוא (הגיגים⁶) וַיֵּשְׁבוּ אֶתְנֵנוּ דְבָר אֶת-הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה-בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלִיהֶן: ההפסק אחרי 'דבר'. ומשונה בעיניי, כי לרוב מחלקים את הדיבור אחרי הענין הראשון, כלומר אחרי 'בה'.

⁵ כן הוא בכ"י וכן הוא בכא"צ במקומות שנשתמר. החטף פתח אינו אלא על מנת להורות על קריאת השווא הנע.

⁶ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=389>

הסברים? א"ה: כנראה מתכוון שצפוי היה להטעים דבר ברביע, כאן החלוקה היא אחרי הפתיחה בחלק זה של הפסוק אחרי האתנת. יתכן שישראל רצו **תשובת-דבר** מהמרגלים, כלומר עצם העניין שלא להכנס בארץ שלא רוגלה, אחר כך מביאים על מה תיסוב התשובה.

ב יג אליהוא (הגיגים) עָתָה קָמוּ וְעָבְרוּ לָכֶם אֶת־נַחַל זָרֵד
ההפסק אחרי לכם. גם פה משונה בעיניי, כי הייתי מצפה הפסק אחרי 'עתה'. מן הסתם יש דוגמות דומות מלבד זאת.

ב י / ב כא אליהוא (הגיגים) עַם גָּדוֹל וְרַב וְרָם
כבר כתבנו פה על קמץ בוו החיבור. לפי ישראל בן-דוד (בספר 'צורות הקשר וצורות הפסק'), זאת צורת הפסק המתבטאת באותו וו חיבור במקום בתיבה עצמה.
אמנם אנחנו רגילים לראות זוגות תיבות כאשר יש ביניהם וו חיבור קמוצה, אך פה יש שלוש תיבות, עם וו חיבור רגיל בתיבה האמצעית וכן וו חיבור קמוצה בתיבה האחרונה.
אין כנראה הבדל בין הוו הזאת ובין וו אחרת קמוצה בזוג תיבות כאלה.

ב כג וְהָעֵינִים הַיִּשְׁכָּיִים בַּחֲצָרִים עַד־עֶזְיָה
ביהושוע יג נמנים חלקי ארץ ישראל שלא נכבשו בימי יהושוע והם מכונים "הארץ הנשארת"
פסוק ג חֲמִשָּׁתָּה סִרְנֵי פְלִשְׁתִּים הָעֵזְרִי וְהָאֲשֻׁדּוֹלִי הָאֲשֻׁקְלוֹנִי הַגָּתִי וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעֵינִים:
בתלמוד בבלי חולין ס ב נדרש מקרא זה: אמר חמשה וחשיב שיתא! אמר ר' יונתן:
ארונקי שלהן חמשה [רש"י: חסונים שלהם חמישה]. א"ל רב חסדא לר' תחליפא בר
אבינא: כתוב ארונקי באגדתך, ופרשה⁸. ופליגא דרב, דאמר רב: עוים מתימן באו,
תניא נמי הכי: עוים מתימן באו, ולמה נקרא שמן עוים – שעיותו את מקומן, ד"א:
עוים – שאיוו לאלהות הרבה. ד"א: עוים – שכל הרואה אותם אוחותו עוית; א"ר יוסף:
ואית להו שיתסרי דרי שיני לכל חד וחד. אמר ר"ש בן לקיש: הרבה מקראות שראויין
לשרוף [רש"י: יש קדומה לקוראיהן שהן ראוין לשרוף שלא היה לו לכותבם שאין להם לורך בתורה
וגנאי הוא לחזקן עם הקדושה]. והן הן גופי תורה [רש"י: טעמים גדולים תלויים בהם], והעוים
היושבים בחצרים עד עזה, מאי נפקא לן מינה? מדאשבעיה אבימלך לאברהם (בראשית
כא כג) אם תשקור לי ולניני ולנכדי, אמר הקדוש ברוך הוא ליתו כפתורים, ליפקו מעוים
דהיינו פלשתים, וליתו ישראל ליפקו מכפתורים.

בית הבחירה למאירי: לעולם יזהר אדם שלא יבזבז בלבו על מה שרואה בתורה דברים
וספורים שהם נראים כאלו נכתבו ללא צורך. שאין לך ספור בתורה שהוא בא בחנם
אלא ללמד ולהועיל אם במדות אם בשאר ענינים, והרי הם נקראים גופי תורה מצד מה
שיגיע לאדם תועלת בידיעת המובן מענינם. דרך הערה אמרו הרבה מקראות יש שהם
נראין כאלו נכתבו ללא צורך כדברים שבספרים החיצוניים והן הן גופי תורה. העוים
היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור וגו' מה לנו בידיעת דבר זה אלא
מתוך שהשביעו אבימלך לאברהם אם תשקור לי ולניני ולנכדי ועדין לא כלו הדורות אמר
הקדוש ברוך הוא יבאו כפתורים ויטלוה ויבאו ישראל ויטלוה מיד כפתורים וכן סיחון
בארץ עמון ומואב והוא שאמרו עמון ומואב טיהרו בסיחון:

⁷ כלל חשוב לכל לומד, לא לסמוך על המניין אלא לספור כמה יש בפועל! המקרא מדבר על חמישה סרנים ומונה ששה!

⁸ כנראה מתפרש שאז לא ניתנה עדיין רשות לכתוב תורה שבעל פה (יש אומרים שהמשנה נכתבה כבר), ולאמוראים היו רשימות של חידושי פירושי מילים על דרך הפשט והדרש, ורב חסדא אומר לרב תחליפא להכניס פירוש זה ברשימתו.

ג יז אליהוא (הגגים) וְהַעֲרָבָה וְהִירְדֵּן וְגִבְלֵי
חלוקה זאת משונה, אבל התרגום של אונקלוס מסביר יפה: ומישראל וירדנא ותחומיה:
כלומר התיבה 'וגבל' פירושו בעצם "וגבולו" [של הירדן], ולכן מחוברת לתיבה שלפניו.

תהלים א

רשימת דקדוקי קריאה בפרק א

א ב וּבְתוֹרָתוֹ: הַבִּיטָה בְּשׁוּא נח. יְהִיָּה: ה"א בשווא נח
א ג עַל-פְּלִי מִים: שלוש המילים נחשבות כאחת.⁹ וְכָל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה יַעֲלֶיךָ: טעם טיפחא
בתיבת וְכָל וכידוע בטעמי אמ"ת טיפחא היא טעם מחבר ולכן אין לעמוד כאן

אחד הדברים הקשים והמביכים בספר הזה הוא מערכת "טעמי-אמ"ת". מושג זה ידוע למדי,
כלומר אפשר להבחין שבשלושת הספרים אמ"ת: איוב משלי ותהלים יש טעמים אחרים.
הסיבה לזה היא כיון שהספרים האלה הם ספרי שירה, לכן יש חלוקה בין הבתים המתאימה
להם יותר.

ובעוד שבכ"א ספרים (כלומר שאר ספרי המקרא מלבד אמ"ת¹⁰) הטעמים די מוכרים לרבים
וגם יכולים לציין איזה טעם משרת (מחבר) ואיזה מפסיק, רבים גם יודעים שיש דרגות הפסקה
שונות, ויכולים לציין לפחות את הקיסרים והמלכים. אבל בטעמי אמ"ת המבוכה ואי הידיעה
מרובים. גם מעטים יחסית הספרים הדנים בהם.

אשר על כן יובאו כאן בהדרגה טעמי אמ"ת לשמותם והסבריהם לפי הספר 'טעמי המקרא'
של ר"מ ברויאר ז"ל¹¹.

בעוד שבטעמי כ"א ספרים מנויים שני קיסרים (מפסיקים גדולים) אתנח וסילוק (סוף פסוק) -
הרי בטעמי אמ"ת, רק הסילוק נחשב קיסר, וחמישה מפסיקים אחרים נחשבים מלכים.
רשימת המלכים

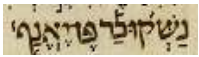
א. עולה ויורד סימנו בדפוסים: רְשָׁעִים ובכתבי היד¹²: רְשָׁעִים **בְּעֵת רִשְׁעֵם** הטעם
מורכב משני סימנים. הראשון על ההברה שלפני היורד (שווא וחטף אינם הברה,
כידוע¹³) במילה, והשני - במקום ההטעמה. אם המילה הראויה לעולה ויורד היא
קצרה, כלומר מוטעמת בראשה, יבוא "העולה" במילה הקודמת, והמקף המחבר את
המילים נשמט: עַל-פְּלִי מִים עַל-פְּלִי מִים. כאשר המילה לפני היורד במקרה זה
בטעם מפסיק או מוטעם מלרע מסומן ה"יורד" בלבד, דבר זה עלול לגרום לטעות
אופטית שהמילה תחשב כמוטעמת במרכא מחבר. אך בד"כ ניתן להבין זאת מתוך
הפיסוק ההגיגי. אגב במזמור קל"ג יָד עַל-הַזָּקֹן וְזָקֵן-אֶהְיֶה וְהֵם קוֹרֵן
ששם עולה ויורד על הזקן, אך במדויקים זה מרכא.

⁹ עולה ויורד מקיף שתי מילים כאילו יש מקף ביניהם.
¹⁰ בסך הכל עשרים וארבעה ספרים: חמשה חומשי תורה, שמונה נביאים (תרי עשר ספר אחד), ואחד עשר
כתובים. ללא החלוקה הנוצרית המחלקת את ספרי שמואל, מלכים, דברי-הימים ועזרא לשנים.
¹¹ הערה משנת תשע"ד: **בפועל לא התקדמתי הרבה בזה, ובמשך הזמן הפסיק. יתכן שעתה עם החידוש גם זה יטופל.**
¹² ההבדל העיקרי הוא שבדפוסים עיגלו את המרכא את הטיפחא ואת התביר ואת הפשטא, ובכתבי היד הם קו
ישר, יש גם הבדל בצורת הזרקא והפזר.
¹³ במקרים של "חוסר בררה" יצוין "העולה" גם על שווא.

ב. אזלא לגרמיה (יש אזלא לגרמיה אחר בעל אותו סימן שהוא שלישי, כלומר מפסיק

חלש) סימנו בדפוסים: לְדָדָן ובכתבי יד: יושם לב
סמימן הפסק הוא רק בשליש העליון של האות.
אזלא לגרמיה הוא תחליף לעולה ויורד הבא במלה הראשונה בפסוק ואלו השליש
תמיד באמצע הפסוק. (בדומה לשלשלת שהיא תחליף לסגול בכ"א ספרים). אגב הרב
ברויאר כותב שהמקום היחיד שאזלא לגרמיה הוא לא בפתיחה זה בפסוק ובת צר
(מ"ה).

ג. אתנח בדפוסים: עָמַד; בכתבי היד: עָמַד צורת האתנח בכתבי
היד היא כעין ^

ד. פזר יכול להיות גם שלישי. בדפוסים: נְשָׁקוּ-בָר בכתבי יד: נְשָׁקוּ-בָר
ה. רביע יש שלושה טעמים בשם זה. רביע סתם שהוא מלך; רביע גדול ורביע קטן שהם
משנים. בדפוס ובכ"א: יְהִיָּה.
טעמים נוספים יוצגו בעזרת ה' בשבועות הבאים.

א א **אֲשֶׁרִי** שימו לב לטעמים! האל"ף מוטעמת במרכא השי"ן השואית שאחריה בגעיא.
בריי"ש שהוא מקום ההטעמה אין כל טעם. בתנ"ך דותן ע"פ לניגוד ההטעמה דומה בשני
הבדלים. את האל"ף הוא מטעים בגעיא וכיון שאין טעם בריי"ש – הרי הוא מקיף מילה זו
למילה הבאה: הָאִישׁ. מחלוקת בקריאת געיא מרכא או להיפך נפוצה. געיות רבות הן לדעת
ר"מ ברויאר ובעלי כתר בר-אילן – מרכאות¹⁴.
עתה עלינו לדון מה מקום ההטעמה במילה זו וגם דין השוא בשי"ן.
מילה זו מופיעה ארבע פעמים בראש פסוק בהטעמה זו: 1. תהלים א, א: 2. תהלים לב, ב: 3.
תהלים מ, ה: 4. משלי ח, לד:

הטעמה דומה בתהלים צח ט: לְפָנַי ה' כִּי בָא לְשֹׁפֵט הָאָרֶץ.
בספר טעמי המקרא של ר"מ ברויאר בפרק ט הוזן בטעמי אמת עמ' 229 בסעיף 27: האמור
בצינורית (לעיל 33) אמור גם במהפך ובמרכא המשמשים כטעמים משניים:
נוהגים להשמיט את המקף שהיה ראוי לבוא אחריהם.
ובעמ' 231: תיבה המוטעמת במהפך או במרכא משני – מוטעמת לפעמים רק
בטעם המשני בלבד, ואילו הטעם העיקרי מושמט. לדוגמא הוא מביא את הפסוק
ממשלי: אֲשֶׁרִי אָדָם שִׁמְעָ לִי

והוא ממשין: בדוגמות אלה נראה הדבר כאלו מרכא משרת כאן כטעם עיקרי
בתיבה משלו; אלא שהטעם נסוג לראש התיבה בניגוד לכל כללי נסיגת
הטעם.... ובכל הדוגמות האלה נסיגת הטעם לראש התיבה איננה מובנת כלל.
משום כך נראה שבכל הדוגמות האלה הושמט הטעם העיקרי שהיה ראוי
לבוא אחרי המרכא ונמצא שהמרכא איננו משרת כאן כטעם עיקרי בתיבה
משלו אלא הוא טעם משני בלבד.
ובעמ' 235 בסוף סעיף 34: אלא מוטב לומר: התיבה מוטעמת במהפך או במרכא
משני **שאינ** לאחריו טעם עיקרי; ובדרך כלל געיא או געית שוא באה
במקום הטעם העיקרי.

¹⁴ בקובץ מגילת שיר השירים סז היה לנו דיון על וָאֵם-תְּעוֹרְרוּ אִם הַעִי"ן בגעיא או במרכא.

אנסה להסביר ולו רק כי יתכן שחלק מהקוראים חוששים מכל הנושא שנקרא "טעמי אמ"ת". לדעת ר"מ ברויאר אין הטעמים במילים מסוימות בתהלים מראים על מקום ההטעמה. באותן מילים אם נטעים "לפי הטעמים" הרי מקום ההטעמה הוא במקום בלתי אפשרי מבחינה דקדוקית. **לַעֲשׂוֹת-רְצוֹנָךְ**¹⁵ אֱלֹהֵי חַפְצִי (מ ט), **יִרְעֶשׁוּ הָרִים** (מו ד).

אחרי הצעת הדברים נראה שגם בלי להקיף את מילת **אֲשֶׁרִי** נוכל להסיט את הטעם מהאל"ף ולקבעו ברי"ש. השי"ן בעלת געיית השוא היא בשוא נע חריג. נציין כמה דקדוקים בהמשך:

עֲמָד ידוע שבפסוק שיש בו "עולה ויורד", ובפסוקנו הוא במילה **רְשָׁעִים** הוא המפסיק הגדול בפסוק ולא האתנח. עם זאת המ"ם כאן קמוצה.

הקדמת רש"י לספר: בעשרת לשונות זמר נאמר ספר זה: בנילוח, בניגון, במזמור, בשיר, בהלל, בתפלה, בזכרה, בהולאה, באשרי, בהללויה – כנגד עשרה בני אדם שאמרו: אדם, מלכי אדם, אברהם, משה, דוד ושלמה, אסף ושלמה בני קרח (ראה שו"ט א,ו). חלוקין על ידותון (ראה קה"ר ז,לט); יש אומרים: אדם היה, כמה שכתוב בדברי הימים (ראה ד"ה א,טז, לח), ויש אומרים: אין ידותון שבספר זה אלא על סם הדתות והדינים של גזירות, שעברו עליו ועל ישראל (ראה שו"ט סב,א).

הקדמת ראב"ע לספר:

בשם אל אקראה חפצי למלאות, והוא עזרי להחל גם לבלות, לגלות מספרי דקדוק ומלות, ופירוש טעמי ספר תהלות. אנגל אל אשר כל הגדולות, למול אחת גדולותיו נקלות. ברוח פיו יסובב העגלות, ויריץ כל צבאיו על מסלות. רצונו תעשנה כל המולות, עלילותיו פליאות גם מגולות. הדרו אערוך תמיד במלות יקרות, כי בכתם לא מסולות. משוש לבי פני צורי לחלות, וכל חפצי לכוון לו תפלות. ובשמו אכתבה ספר תהלות, והוא עזרי להחל גם לבלות. נאם אברהם בן רבי מאיר אבן עזרא הספרדי.

זה ספר תהלות, יש בו מזמורים ושם המשורר או המחבר כתוב בראש המזמור, ויש מהם רבים בלא זכר שם המשורר, כמזמור הראשון גם השני, ומזמור 'יושב בסתר עליון' (תה' צא) ואשר אחריו. מחלוקת גדולה יש בינות המפרשים: יש אומרים (רס"ג תהלים בהקדמה ע' כד, כח), כי כל הספר לדוד, והיה נביא; והעד: "במצות דוד איש האלהים" (עזרא [נחמ' יב, כד]), וככה לא נמצא בספרינו כי אם על נביא. ועוד, שאמר בדבריו האחרונים: "רוח ה' דבר בי" (שמואל ב, כג, ב) - כמו "הדובר בי" (זכ' א, ט) - "ומלתו על לשוני" (שמואל ב, כג, ב). ומצאנו שם 'ידותון' מחובר עם 'דוד' במזמור (ראה תה' סב, א); והיה כן, כי המזמור - לדוד, ונתנו לידותון לנגן, כי הוא אחד מהמנצחים (ראה תה' סב, א; עז, א; ד"ה א, כה, א-ו). וככה 'לשלמה אלהים משפטיך למלך תן' (תה' עב) - נבואת דוד לשלמה בנו. ו'תפלה למשה' (תה' צ) היא לדוד, ונתן המזמור לבני משה, לשמואל ובניו (ראה ד"ה א, ו, ג-ג). וככה כל 'מזמור לאסף' ו'לבי קרח' - לאחד מבני הימן נכד שמואל

¹⁵ דוגמה זו (של ברויאר) אינה מובנת כי המילים מוקפות. אמנם ב"טעמי המקרא" הן אינן מוקפות. אבל במהדורות המקרא הן מוקפות.

שהיה מבני קרח, ככתוב בספר דברי הימים (ד"ה א, ו, יח-כב). ו'על נהרות בבל' (תה' קלז), גם 'אלהים באו גוים בנחלתך' (תה' עט) - נבואת דוד שהתנבא לעתיד, על דרך "הנה בן נולד לבית דוד ואשיהו שמו" (מלכים א, יג, ב). ויש אחרים אומרים, כי אין בספר נבואה לעתיד, ובעבור זה כתבוהו הקדמונים (ב"ב יד, ב) עם איוב ומגלות; והעד: 'מזמור' ו'שיר' ו'תפלה'. ואמרו, כי 'על נהרות בבל' (תה' קלז) - חברו אחד מהמשוררים בבבל. וככה אמרו, כי כל 'מזמור לבני קרח' הוא לאחד מהמשוררים מבני בני הימן שהיו בבבל; ודבריהם יורו על הגלות, ולא ימצא ככה בדברי דוד. ואמרו, כי גם אסף - שם משורר, היה בבבל, ואינינו אסף המנצח שהיה בימי דוד (ראה תה' עה, א; ראה ד"ה א, ו, כד). וככה איתן האזרחי (ראה תה' פט), חבר מזמור בְּהִכָּרַת מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בִּימֵי צְדָקִיהוּ. והמזמורים שאין עליהם שם, לא ידעו המחברים זה ספר תהלות שם המחבר. וככה 'לבני קרח' - לאחד מזרעו, ולא ידעו שמו. ו'אשרי תמימי דרך' (תה' קיט) - דברי נער מנערי ישראל, היה לו כבוד ממלכי בבל; והעד: "במה יזכה נער" (שם, ט); "צעיר אנכי וגבוה" (שם, קמא); "גם ישבו שרים בי נדברו" (שם, כג). ודעתי נוטה עם דברי הקדמונים ז"ל (פסחים קיז, א), כי זה הספר כולו נאמר ברוח הקודש. ולמה תמהו ממלת "שיר" (תה' ל, א)? והנה שירת 'האזינו' (דב' לב, א-מג, מד) תוכיח; גם 'תפלה לחבקוק' (חב' ג, א), גם התנבא על לשון הצדיקים "עד אנה ה' שיועתי" (חב' א, ב); ובספר ישעיהו: "למה תתענו ה' מדרכיך" (ז, גו). וכל מזמור כתוב בראשו 'לדוד' - הוא לדוד או לאחד מן המשוררים המתנבאים על דוד, על דרך 'לשלמה אלהים משפטיך למלך תן' (תה' עב), שגם הוא לאחד המשוררים על שלמה. ו'תפילה למשה' (תה' צ) הוא למשה; ו'מזמור לאסף' - גם הוא לאסף שהיה בימי דוד; וכתוב עליו "הנבא על ידי המלך" (דה"א כה, ב). ו'לבני קרח' - לבני הימן המשורר (ראה ד"ה א, ו, יח-כב), וכולם היו בימי דוד; וכתוב על הימן "חזוה המלך" (ד"ה ב, לה, טו). ו'לשלמה' (תה' עב, א) - לאחד המתנבאים על שלמה, או על המשיח בנו, כאשר נקרא שמו "דוד עבדי נשיא להם לעולם" (יח' לז, כה); על דרך "ואתה אל תירא עבדי יעקב" (יר' ל, י). והמזמורים שאין כתוב בראשם שם אדם, יתכן שאינן לדוד; אולי הם לדוד, כמזמור "חודו לה' קראו בשמו" (תה' קה), שאין שם דוד והוא לדוד; וזה מפורש בדברי הימים, כי דוד חברו על הארון ונתנו לאסף לשורר (ראה ד"ה א, טז, ואי'). ולמה תמהו מפרשים בעבור שאין בתחילת הספר נבואת דוד? כי אין ספק בין הישראלים, כי ספר בראשית - אדוננו משה עליו השלום כתבו, כי ככה קבלו אבותינו הקדושים ז"ל, אע"פ שאין כתוב בתחלה זיכר השם.

הקדמת רד"ק לספר: מסלות בלבבי, אכונן אל אבי, בעוד נשמתי בי, וקולי לא ארים.

אשר קנה עולם, יסדו כאולם, והחל וישלם, באותות וספרים.

והריץ גלגלים, ובם יורדים ועולים, שנים עשר מושלים, ושבעת האורים.

ושלש כאפרה, יסדם לאגדה, סביב ארץ ידה, ועליה סוחרים.

ופניה שוה, ועשה בה מקוה, שלישי בה התוה, ככלוא באסורים.

ומהוד ארבעתם, יצור שפל נחתם, ועל פי משמרתם, יצורים נשמרים.

ועל כל הוקם על, אנוש הורם מעל, בנפש בו תפעל, פעלים יקירים.

והושם בו לבו, כמלך במסבו, ונר אל דולק בו, לחפש מסתרים.
 יחיה השכל, וימית הנוכל, וידע כי יאכל, פרי המישרים.
 ולא תהו נברא, ובעולם נקרא, אבל ללמוד תורה, והבין מוסרים.
 וידע כי בוראו, בחיים הפליאו, ולאות המציאו, בבין הנוצרים.
 ועל כל עם העלה, בני יעקב סלה, בהודו בס נגלה, ובשפת העברים.
 בתורותיו הורם, במצות הכתרים, להרבות בשכרם, ולהיות נעזרים.
 והקים לעלומים, נביאים וחכמים, לבל יהיו קוסמים, ושמים הוברים.
 וכתבו בספרים, דברים יקרים, חמודים מדרים, ואבני ספירים.
 משיח אל חבר, תהלות וידבר, ועל פי הדבר, דבריו נבחרים.
 וכלל בס חכמות, ברמות ותהומות, ועז עם תעצומות, לאדיר אדירים.
 תהלות ותפלות, ושידי המעלות, פני אל בס חלות, ערבים ושחרים.
 עתירות נכבדות, לרגלים מועדות, היות בס נסעדות, ולתמוך האשורים.
 אני דוד קמחי, אכונן בס רוחי, כפי מסת כחי, לבאר מאמרים.
 לגלות מצפונים, ולדרש ענינים, ולי ירבה אונים, מאזר נאזרים.
 וזה הוא החלי, בשם צורי וגואלי, יגלה סתום לי, מגלה נסתרים.

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי: אמרו רבותינו ז"ל (ב"ב יד,ב), כי דוד מלך ישראל כתב ספרו זה על ידי עשרה זקנים, ואלו הן: אדם הראשון, מלכי צדק, אברהם, אסף, הימן, ידותון, משה, ושלושה בני קרח: אסיר, ואלקנה, ואביאסף. רצונם לומר, כי אלו העשרה אמרו המזמורים הכתובים בשמם. ואמרו (ב"ר כב,ג), כי 'מזמור שיר ליום השבת' (תה' צב) - אדם הראשון אמרו, שנברא בערב שבת, ובשבת השכים ואמר: 'מזמור שיר ליום השבת'. ואמרו (ב"ב טו,א): "איתן האזרחי" (תה' פט,א) - זה אברהם אבינו. ואמרו (ראה רש"י ב"ב יד,ב), כי 'מזמור נאם ה' לאדני' (תה' קי) - מלכי צדק אמרו; והשאר מפורשים הם בשמם. ואמרו (שו"ט א,ב): מה משה רבינו חלק ספר תורה לחמשה ספרים, כן דוד חלק ספר תהלים לחמשה ספרים. ואמרו (שם, ו): בעשרה לשונות של שבח נאמר הספר הזה: בנצוח, בנגון, בשיר, בזמרה, בהלל, בהשכל, בתהלה, בתפלה, בברכה, בהודאה. ואמרו (ברכות ד,ב; פסחים קיז,א), כי ברוח הקדש נאמר זה הספר, לפיכך כתבוהו בכלל הכתובים ולא בכלל הנביאים, כי לא נאמרו דבריו בנבואה כי אם ברוח הקדש. ונבאר אנחנו מעט מן ההפרש אשר בין הנבואה ורוח הקדש. כי הנבואה הוא דבר בא לאדם שהוא חכם ושלם במדותיו, תבא לו הנבואה בחלוש; ובעת תבואה הנבואה בהקיץ, יתבטלו כחותיו ההרגשיות ויהיה מסלק מכל דרכי העולם הזה, ויראה במראה הנבואה כאלו איש מדבר עמו ויאמר לו כך וכך, או יראה דמיונות במראה ההיא, או לא יראה שום תמונה אלא ישמע קול מדבר עמו. ורוח הקדש הוא, שיהיה האדם השלם מתעסק בדברי האלהים, שלם בכל הרגשותיו, לא תתבטל אחת מהן; ומדבר מה שמדבר כדרך בני אדם, אלא שמעוררת אותו רוח עליוני ותופיע הדברים על לשונו, דברי שבח והודאה לאל או דברי שכל ומוסרים, גם ידבר על העתידות, בסיוע אלהי על רוחו המדברת; ובזה הרוח נאמר ספר תלים זה. ואע"פ שנקראו 'נביאים'

האומרים אותו, כשם שנאמר על דוד "להלל להודות במצות דוד איש האלהים" (עזרא [נחמ' יב, כד]) - ולא נאמר זה השם אלא על נביא; ונאמר בידותון "הנבא על הודות והלל לה'" (ד"ה א, כה, ג); ונאמר "להימן חוזה המלך בדברי האלהים" (שם, ה); ונאמר "לבני אסף והימן וידותון הנבאים בכנורות ובנגלים ובמצלות" (שם, א); ונאמר "על יד אסף הנבא על ידי המלך" (שם, ב) - נבואתם היתה בזה הדרך שפירשנו, כי הנבואה מתחלקת למדרגות, זו למעלה מזו. ואע"פ שדניאל ראה מראות וחזיונות בחלום ובהקיץ, לא הגיע כחו וידיעתו באותם המראות ככח ישעיהו וירמיהו ויחזקאל ושאר הנביאים; לפיכך לא נכתב ספרו בכלל ספרי הנביאים, ונכתב בכלל ספרים הנקראים 'כתובים', לומר שהם כתובים ברוח הקדש.

וזה הספר חברו דוד, וכתב עם דבריו דברי אלה המפוררים הנזכרים. גם המזמורים אשר חברים הוא - נתנם למשוררים לשורר, כמזמור 'הודו לה'" (תה' קה), שנאמר "אז נתן דוד בראש להודות לה' ביד אסף ואחיו" (ד"ה א, טז, ז); ונאמר "למנצח על ידותון מזמור לדוד" (תה' סב, א) - שחברו דוד ונתנו לידותון. והמזמורים שכתוב בהם בראשם "לדוד" - חברים דוד, וכן אותם שלא נזכר בהם שום מחבר, דוד חברים. וגם יש "לדוד" שפירושו: בעבור דוד, כמו "למנצח מזמור לדוד. יענך ה' ביום צרה" (תה' כ, א-ב); "לדוד מזמור נאם ה' לאדני" (תה' קי, א). ויש מזמורים נאמרו על דבר שהיה לו או לישראל עם האויבים, גם יש שהם תהלה והודאה שאין שם זכר מעשה. גם כתב בספרו תפלה שמצאה כתובה, והיתה קבלה אצלם שהיתה למשה רבינו עליו השלום, כמו שאמר "תפלה למשה איש האלהים" (תה' צ, א); וגם דבר בו עתידות שהיו אחר זמנו, ודבר בו על גלות בבל ועל זה הגלות, ונחמות, שתשוב מלכות בית דוד למקומה. והנגינות והשירים והמזמורים, מהם נאמרים בכלי שיר ומהם בלא כלי שיר, ולא יודע אצלנו היום החלוק אשר בין השמות האלה אשר בראשי המזמורים. ואמרו רבותינו ז"ל (פסחים ק"ז, א): נצוח ונגון - לעתיד לבוא; 'משכיל' - על ידי תורגמן; 'לדוד מזמור' - ששרתה עליו רוח הקדש ואחר כך אמר שירה; 'מזמור לדוד' - שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו רוח הקדש. ועוד יתבאר הענין הזה במזמור הרביעי. ועתה אחל לפרש כפי אשר תשיג ידי, בעזרת המלמד לאדם דעת.

הקדמת רד"ק למזמור זה: מלת 'אשרי' היא לעולם בלשון רבים; והטעם, כי לא יאשרו האדם בטובה אחת שתמצא בו ובהצלחה אחת שתזדמן לו, אלא בטובות רבות שימצאו בו יאמרו עליו: אשרי! וכלל דוד בזה המזמור תורת האדם ומה שראוי לו לעשות בזה העולם, והגמול הטוב לצדיקים והעונש לרשעים. והוא מזמור נכבד מאד, לפיכך החל בו ספרו.

הקדמת הרב מלבי"ם למזמור: בא לבאר התנאים שבעבורם יהיה האיש מאושר, ויש הבדל בין מאושר ובין מצליח, ההצלחה הוא בענינים עולמיים בחיי העולם הזה, והאושר הוא בענינים הנפשיים בחיי העולם הבא, והנה השלמות יהיה בשלשה ענינים, שלמות הקנין, שלמות הגוף, שלמות הנפש, לכן באר שמדבר פה מאשרי האיש, האושר המיוחד אל האיש והאדם מצד שהוא אדם, לא האושר שישתתף בו עם סוגו מצד שהוא חי, רצה לומר כי שלמות הקנין ושלמות הגוף ימצא גם בשאר בע"ח, כי מצאנו כמה בע"ח

שמשגיגים מחייתם ומזונם ביתר נקל וביתר שאת מן האדם ולית דעתיד מחזירי¹⁶, וכן יתעצמו בכח גופם יותר מן האדם, כמו הפיל והאריה, וכן בחושיהם הנשר והאיה בחוש הראות וכדומה, ואין זה אושר המיוחד אל האיש והאדם, רק שלמות המדות ותכונת הנפשיים הם המיוחדים אל האיש לבדו, ומבאר כי אשרו תלוי בראשונה במה שיזהר מחטוא.

א א אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁרוֹ לֹא הָלַךְ בְּעֶצֶת רִשְׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשָׁב לִצְיָיִם לֹא יָשָׁב: רש"י: אישוריו ותהלותיו של אדם – אילו הן: אשר לא הלך בעצת רשעים; כי מתוך שלא הלך, לא עמד, ומתוך שלא עמד, לא ישב.

ראב"ע: קדמונינו ז"ל אמרו (שו"ט א, ז), כי עמד קשה מן הלך, וישב קשה מכולם; אם כן היו הליצים רעים מחטאים. ורבי משה הכהן פירש להפך, ואמר כי טעם לא עמד – אפילו לא עמד. ולפי דעתי, כי מלת רשעים – הם שאינם עומדים על מתכונת אחד, כדרך "כיס נגרש כי השקט לא יוכל" (יש' נז, כ); וכן "ובכל אשר יפנה ירשיע" (שמואל א, יד, מז); "והוא ישקיט ומי ירשיע" (איוב לד, כט). ובעבור זה הזכיר עם רשעים – הלך, והוא המפותה ללכת בעצת אחד ובדרך לא ידעה. ומלת חטאים – קשה, ובעבור זה הזכיר דרך, כי הוא הרגיל ללכת בה. ומלת ישב – קשה ממנה. וככה דעת הקדמונים (שו"ט א, ז). ולצים – מגזרת "כי המליץ בינותם" (בר' מב, כג), שהוא יגלה סוד ראובן לשמעון. והלצים הם הפך הענוים: "אם לליצים הוא יליץ", ואחריו "ולענוים יתן חן" (מש' ג, לד) – והענוים הם הביישנים לדבר דבה ולתת דופי ולגלות סתרים. וב'קריית שמע' (דב' ו, ד-ט) ארבעה מתכונות הגוף, והם: "בשבתך" וההפך "בלכתך", כי הנע הפך הנח; "ובשכבך" הפך "ובקומך". ובתהלות כתוב ישב כנגד "בשבתך", גם הלך כנגד "לכתך", גם עמד כנגד 'קם'. ולא הזכיר השכיבה, כי ברוב האדם ישן. ומשפט לשון הקודש להכניס סימן אות לכל הפעלים כאשר הם עתידים: אמרו מן 'פעלי' – 'פעלי'. וכאשר ירצו לדבר על זמן עומד, ידברו בלשון עבר גם בעתיד; כמו "ויועזו אמות הסיפים... והבית ימלא עשן" (יש' ו, ד). וככה לא הלך...

ראב"ע פירוש ב: מלת אשרי, אעפ"י שאיננה שם ולא פועל, היא מגזרת "אשרוני בנות" (בר' ל, יג). ולא תמצא בלא יו"ד – סימן לשון רבים – שלא תתערב עם מלת 'אשר'. רד"ק: אשר לא הלך בעצת רשעים – ספר תחלה הדרך הרע, כמו שאמר גם כן "סור מרע ועשה טוב" (תה' לד, טו); כי מתחלה ילמוד האדם מנעוריו דרך תאוות העולם הזה, לאכול ולשתות ולשמח, ובהם הוא גדל, כמו שהוא אומר "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בר' ח, כא). וכשיעמוד האדם על דעתו ויחל להכיר הטוב והרע, הזהירו, שיסור מדרך הרשעים ולא ילך בעצתם. והרשעים – הם החרדים לקנות ממון ותאוות לבם בעולם, ולא יבחנו בין הטוב והרע, ויגזלו ויגנבו ויהרגו בעבור הממון מרוב חרדתם. כי ענין הרשע הוא החרדה, כמו "והוא ישקיט ומי ירשיע" (איוב לד, כט); "ובכל אשר יפנה ירשיע" (ש"א יד, מז); "ולא ימלט רשע את בעליו" (קה' ח, ח); "אל תרשע הרבה" (קה' ז, יז). ומפני זה סמך הלך עם רשעים, וסמך עמהם העצה, כי הם יועצים בני אדם לשמוע אליהם ומראים להם פנים דרך עצה, כי היא טובה לאסוף ולכנוס (ע"פ קה' ב, כו) ולשמוח; וברוב ישגה האדם בזה, כי תישר בעיניו הטובה הנראית לו לעיניו ולא יביט לאחריה. ואמר ובדרך חטאים לא עמד – כי החטא, יעשה אותו האדם בהיותו במקומו שוקט, במעשה ובדבור ובלב. ופירוש ובדרך אינו דרך הליכה, אלא המנהג ועסק האדם ומעשהו, כמו "והודעת להם את הדרך ילכו בה" (שמ' יח, כ); "ויאחז עדיק דרכו" (איוב יז, ט); "מעשות דרכיך" (יש' נח, יג); "דרכי ספרתי" (תה' קיט, כו); והדומים להם. ופירוש לא עמד – לא נתעכב ולא נשתדל עמהם ולא עמד בחברתם, כדי

¹⁶ בבלי שבת קנה ב

שלא ילמד ממעשיהם. ואמר: **ובמושב לצים לא ישב** - והלצים הם הערומים בדעת לרעה, ומתגאים ומדברים רעות על בני אדם, ונותנים דופי ומום בבני אדם ומגלים סוד זה לזה. והענין הוא לאנשים בטלים יושבי קרנות, ומפני זה אמר: **ובמושב לצים לא ישב**. והנה בשלשה אלה כל תכונות האדם: או הולך או עומד או יושב. והשכיבה בכלל ישיבה; ועוד, כי השכיבה - לישן ברוב, ובעוד האדם ישן לא יעשה לא טוב ולא רע. ובאמרו **אשרי האיש אשר לא חלך וכו'**, הרי הוא כאלו הזהירו שלא יעשה, כי הוא מאשר האדם שלא יעשה מעשיהם. ומה שפירשו בו רבותינו ז"ל הוא מה שאמרו (ע"ז יח,ב; שו"ט א,ז): וכי מאחר שלא חלך, היכן עמד? ומאחר שלא עמד, היכן ישב? אלא לומר לך, שאם חלך - סופו לעמוד, ואם עמד - סופו לישב, ואם ישב - סופו ללון; ואם לך, עליו הכתוב אומר "ולצת לבדך תשא" (מש' ט,יב).

א ב **אם בתורת המילה אם** בדרך כלל מוקפת למילה שאחריה: אם - כאן משום מה היא "נמלטה מן ההקפה"¹⁷. לדעת ר"מ ברויאר בספרו טעמי המקרא עמ' 229-230 המקף קיים כאן אבל הוא לא נכתב. וכך הוא כותב אחרי נתינת רשימה של מילים שנשמט מהן המקף: "בדוגמות אלה נראה הדבר כאילו מהפך או מרכא משרת כטעם עיקרי בתבה משלו אולם אותו מהפך או מרכא איננו מתאים כלל לסדר הרגיל של המשרתים;... משום כך נראה שבכל הדוגמות האלה הושמט המקף שהיה ראוי לבוא אחרי המהפך או המרכא.

תדע שכן שהרי המהפך או המרכא בא תמיד בתבה זעירא הנוחה להיות מוקפת: מי את אם כל על פן או הוא בא בתבות הללו... המוקפות בכל מקום ... ברור מכל הדברים האלה שהשמטת המקף ...איננה משנה את אופי התבה; ועדיין היא נדונה כאילו היא מוקפת אע"פ שאין המקף מסומן לאחריה.... ומכאן שתבת ה'ללו יהו' (קו א ועוד) נחשבת כתיבה אחת ...." ע"כ מספר טעמי המקרא.

ובתורתו הבי"ת בשוא נח. המילה לפי פשוטו של מקרא מתפרשת: ובתורת ה', כאילו כתוב **וּבְתוֹרָה**. אבל אין מצוי כל כך לחזור על המילה במקום לכנות אליה, כלומר צפוי יותר בלשון המקרא **וּבְתוֹרָה**, לכן תובן דרשת חז"ל המובאת ברש"י כאן: -מתחלה היא נקראת תורת ה', ומשעמל זה היא נקראת תורתו (ראה ע"ז יט,א).

ראב"ע: ולא נכתב 'ובה יהגה' - דרך צחות, כי הנה מלת 'ישראל' חמש פעמים בפסוק אחד (ראה במ' ח,יט).

הפסוק הוא: וּבְתוֹרָה אֶת-הַלּוֹיִם נְתַנִּים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת-עֲבֹדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּאֶהֱל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֶשֶׁת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-הַקֹּדֶשׁ:

גם הרד"ק פירש כראב"ע.

המאירי מסכים עם דרשת חז"ל: וראיה לדבריהם, שאלו היתה מלת **ובתורתו** חוזרת על האל, היה לו לומר: 'זבדתו', כמנהג כפל ענין במלות שונות; אבל אחר שאמר: **בתורת ה'**, וחזר ואמר: **ובתורתו** - נראה שאמרה על עצמו. ואם כן יהיה הפירוש: **כי אם בתורת ה' חפצו** - ללמוד אותה, ואחר שידעה, שנקראת 'תורתו', **יהגה בה יומם ולילה**. והענין, שיהא פורש מדרכי העולם, וישים כל כוונותיו לעסוק בתורה, בכלליה ובפרטיה וסודותיה וסתריה.

מהראוי להביא כאן דרשת חז"ל במסכת עבודה זרה יח א:

¹⁷ כך נקראת התופעה שבמקום שראוי להיות מקף יש במקומו טעם מחבר.

דרש ר' שמעון בן פזי: אשרי האיש אשר לא הלך - לטרטיאות ולקרסאות של גוים, ובדרך חטאים לא עמד - זה שלא עמד בקנגיון [רש"י: לידת חיה על ידי כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמתה דוגמתו בשחיטת חולין (ס ב) וכי משה קניני הוה.], ובמושב לעים לא ישב - שלא ישב בתחבולות; שמא יאמר אדם: הואיל ולא הלכתי לטרטיאות ולקרסאות ולא עמדתי בקנגיון אלך ואתגרה בשינה? ת"ל: **ובתורתו יהגה יומם ולילה**. הלשון ואתגרה אינו ברור כל כך. אולי בלשון חז"ל כאן ובדף הבא (דרשה דומה) מלשון תגר - סחורה.

כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' הִפְצֹו וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלָה: רש"י: הא למדת, שמוסב הללים מזיאל לילי זיטול תורה (ראה ע"ז יח, ב). **ובתורתו יהגה** - מתחלה היא נקראת תורת ה', ומשעמל זה היא נקראת תורתו (ראה ע"ז יט, א). **יהגה** - כל לשון 'הגה' כלל הוא, כמה לאת אמר "והגיון לבי" (תה' יט, טו); "לבך יהגה אימה" (יש' לג, יח); "כי שד יהגה לבס" (מש' כד, ב).

ג וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עָלָיו פִּלְגָּי מִיָּמִים אֲשֶׁר פָּרִיו יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעָלָהּ לֹא יִבּוֹל וְכָל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ:

נשווה לפסוק דומה בירמיהו יז ח וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עָלָיו מִיָּמִים וְעַל-יּוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו וְלֹא יִרָא יִרְאֶה כִּי-יָבֵא חֹם וְהָיָה עָלָהּ רַעַנָּן וּבְשִׁנָּת בַּעֲרָת לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמָּשׁ מַעֲשֹׂת פָּרִי: רש"י: **עלהו לא יבול** - אפילו הפסולת שבו לזרז הוא: שיחתן של תלמידי חכמים לריכה תלמוד¹⁸ (ראה ע"ז יט, ב). **לא יבול** - לשון כמס, 'פלייטטיר' [לעזי רש"י: לנבול] כלעז. ראב"ע: **פלגי** - מגזרת "פלג לשונם" (תה' נה, ג). ועל פלגי מים - על אחד הפלגים, כמו "אל ירכתי הספינה" (יונה א, ה); "ויקבר בערי גלעד" (שו' יב, ז); "בן אתונות" (זכ' ט, ט). ויש אומרים, כי טעם פרו - כמו "בני הנעורים" (תה' קכז, ד). ועלהו לא יבול - עשרו כל ימיו, על דרך "טובה חכמה עם נחלה" (קה' ז, יא). וכל אשר יעשה יצליח - ישוב על האדם, הנמשל לעץ. ויש אומרים, כי ישוב כל אשר יעשה יצליח על העץ, כי אם יקח ממנו סעיף ויוטע - יצליח. ואחרים אמרו, כי שב על עלהו, כמו "ועלהו לתרופה" (יה' מז, יב). ולפי דעתי, כי טעם פרו - הנשמה החכמה, שתהיה מלאה תורת אלהים להכיר בוראה ומעשיו העומדים לנצח, ותדבק בעולמה העליון בהפרדה מעל גויתה, כמו הפרי המבושל באילן ויפרד ממנו, ואין צורך לו, כי בעבור הפרי היה העץ; ועלהו לא יבול - זכרו הטוב, כדרך "זכר עדיק לברכה" (מש' י, ז); וכל אשר יעשה יצליח - הון ובנים וכו'.
ראב"ע ב: מגזרת חלקים שיעצאו מהנהר, וכן "נהר פלגיו" (תה' מו, ה). ואמר פלגי מים, כי הם רבים. וטעם אשר פרו - שיפתח לבו להבין דברי אמת וסוד נפשו, שהוא הפרי. ועלהו לא יבול - לא ימחה שמו. ויש אומרים, כי השם יתן לו זרע בעתו; ועלהו לא יבול - רמז להונו. וכל

¹⁸ ראה גם סוכה כא ב משיחתו של רבן גמליאל למדנו שני דברים; למדנו שעבדים פטורים מן הסוכה, ולמדנו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו. ולימא מדבריו של רבן גמליאל? - מילתא אגב אורחיה קא משמע לן, כי הא דאמר רב אחא בר אדא, ואמרי לה אמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב: מנין שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד - שנאמר ועלהו לא יבול. בהקדמת מדפיסי וילנא לתלמוד ירושלמי מצוין שהתלמוד עבר צנוורה חמורה, ובדפוס בסיליה (באזל) שינו את המילה 'תלמוד' ל'ש"ס' או ל'לימוד'. מסכת עבודה זרה לא הודפסה שם, ולכן מאמרים שעזותו במסכתות אחרות מופיעות אל-נכון במסכת עבודה זרה. דבר זה נכון במקומות ספורים בלבד, בפועל מסכת עבודה זרה מצוונת מאוד! דוגמה לשינוי בין ע"ז לסוכה הוא המאמר הזה. בדפוס וילנא בסוכה כתוב **צריכה לימוד**, ובעבודה זרה - **צריכה תלמוד**; ויש גם ציוני "שינוי נוסח". ולמרבה הבזיון והצער גם בדפוסים חדשים וגם במאגרים כמו בר-אילן או התקליטור התורני או ממרא וכד' ממשיכים עם העיוותים של וילנא.

אשר יעשה יצליח - שב אל "אשרי האיש" (לעיל, א), וכמוהו: "ברוך ה' שלא נתנו טרף לשניהם" (תה' קכד, ו). ורבי משה אמר, כי כל אשר יעשה - לכל סעיף שילקח ממנו¹⁹. רד"ק: דמה האדם הטוב לעץ שתול על פלגי מים, ואמר: האדם שיסור מרע ויעשה טוב, הנה הוא כעץ שתול על פלגי מים - שיהיה הוא שבע לעולם, כן הוא ישמח לעולם בחלקו, אם מעט ואם הרבה יאכל. ופירוש פלגי מים - שיבוא פלג מים מזו הפאה ופלג מים מזו הפאה ויעברו תחתיו, ולעולם הוא עליהם. אשר פרו יתן בעתו - כי העץ שהוא במקום צמא ויקוה למטר, לא יתן פרו בעתו, אלא יתעכב ויאחר להוציא פרו, מפני צמאונו; אבל העץ השתול על פלגי מים, יתן פרו בעתו, ועליו לא יבול - כי מפני היובש יבול העלה, וזה שהוא על פלגי מים, לא יבול עליו; ובעתו שזכר - עומד במקום שנים, כאלו אמר: לא יבול עליו בעתו, והוא עת ימות החמה, שצריך צלו לבני אדם; והנה ימצאו בו מרגוע בני אדם עוברים ושבים, ינחו תחתיו לצל העלים וישתו מן המים אשר תחתיו ויאכלו מפריו; כי בימות הגשמים יפלו העלים מרוב האילנות. או הוא על דרך הפלגה, כי אפלו בימות הגשמים לא יבול עליו, כמו הכתוב, שהוא במקצת העצים מטבע רב הלחות אשר בס; וכמו שאמר הכתוב "לא יבול עליו ולא יתם פרו לחדשיו יבפר" (יה' מז, יב); ואומר "והיה" (כתיב: והיו) פרו למאכל ועליו לתרופה" (שם).

ד לא-כן הרשעים כי אם-כפמן אשר-תדפנו רוח:

ראב"ע: כמין - הדק מהתבן: "כמין יסוער מגורן" (ה' יג, ג). והנה נפש הצדיק דומה אל הדגן, שהוא עומד, וחרשעים - כתבן לפני רוח. ראב"ע ב: הנה פירש טעם "אשרי האיש" (לעיל, א), כי חרשעים, ואם [=אע"פ] פרחו כעשב, בבוא עליהם הצרה פתאם יאבדו; ואם [=אע"פ] עמדו הם, לא יעמדו בניהם, שהם חשובים כמוהם. והנה הדבק בשם, נפשו היא שבעה כעץ השתול על המים (ראה לעיל, ג); והנפש הרחוקה ממנו - לעולם רעבה בעולם הזה, ואף כי בעולם הבא. אשר תדפנו רוח - ואיננו, והרוח לא תוכל לנדוף העץ השתול. והטעם: כי השם יציל הצדיק מערותיו. רד"ק: ובכלל ה"חטאים" וה"לצים" (לעיל, א). אמר, כי חרשעים אינם כן, כי לא יהנו מהם בני אדם ומטובתם, אבל יזיקו להם, ותנועתם לרע הוא, כמו המין, והוא הדק שבתבן, שלא יהנו ממנו בני אדם, והרוח תדפנו קל מהרה ויזיק בתנועתו, שיכה העוברים והשבים בפניהם ובעיניהם; או תדפנו הרוח לבתים או לגנות ויזיק. ולפירוש האחרון שפירשנו הפסוק שלפני זה, דרך שכר וגמול טוב, יהיה פירוש זה הפסוק, שיאבדו חרשעים קל מהרה, כמו המין אשר תדפנו רוח.

הרב מלבי"ם: אחר שבאר אושר הצדיק, מבאר כי ימצא ההפך ברשעים שלא לבד שלא ימצא להם האושר וההצלחה הנמצא אל הצדיק שעל זה אמר לא כן חרשעים, אבל הם דומים בהפך כמין, ולא כמין שהדגן בתוכו, שהוא שומר להפרי, שאז הרוח לא יזיזו ממקומו כי הבר והדגן מגין עליו, רק כמין אשר תדפנו רוח, אשר הוסר הדגן מתוכו והרוח ישאנו, כי כן בעוד שההמון מתדבק אל הצדיק לשמרו ולהקיף עליו כמין על הדגן בו

¹⁹ השווה תלמוד בבלי תענית ה ב עובר לו' א

אמר ליה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה - לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא, ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה, ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו, ושתה ממימיו, וישב בצילו. וכשביקש לילך, אמר: אילן אילן, במה אברכך? אם אומר לך שיהיו פירותיך מתוקין - הרי פירותיך מתוקין, שיהא צילך נאה - הרי צילך נאה, שתהא אמת המים עוברת תחתך - הרי אמת המים עוברת תחתך. אלא: יהי רצון שכל נסיעות שנוטעין ממך יהיו כמוותך. אף אתה, במה אברכך? אם בתורה - הרי תורה, אם בעושר - הרי עושר, אם בבנים - הרי בנים. אלא: יהי רצון שיהיו צאצאי מערך כמוותך.

ימצא סתירה, לא כן אם הוא בפני עצמו כמו **כמוץ** וקליפה, ובאר גם כן במשל הזה כי כמו שדחיפת המוץ מן הרוח יש לו צורך לזרות ולהבר לנקות הבר מן הפסולת, כן אבדן הרשעים הוא לצורך בל יתערבו עם הצדיקים, שעל זה אמר **על כן לא יקומו**, ויהיה מלת **על כן** כמלת כדי שלא יקומו בעדת צדיקים ולא יתערבו עמהם

ה **על-כן לא יקומו רשעים במשפט וחסאים בעדת צדיקים**: רש"י (משלב את הפסוק הבא): **לכך הוא למקרא של אחריו: כי יודע ה' וגו' - לפי שהוא יודע דרך צדיקים, ולפניו היא, להכירה תמיד, ודרך רשעים שנראה זעניו ומעזירה מלפניו, על כן לא תהא הקמת רגל לרשעים ליום הדין, ולחסאים ליכתב בעדת צדיקים.** ראב"ע: הזכיר, כי תאבדנה נפשות הרשעים וזכר זרעם בעולם הזה; על כן מלת **לא יקומו**, שטעמו יעמדו. וטעם **במשפט** - כמו "את כל מעשה האלהים יביא במשפט" (קה' יב, יד). ונפתח ב"ת **במשפט** להורות על חסרון ה"א הדעת, בדרך "בשמים ה'" (תה' יח, יד) - "בהשמים חסדך" (תה' לו, ו), בעבור שהוא יום הדין: **לכל - יום אחד, או לכל אחד במותו.** וטעם **בעדת צדיקים** - כי התחברותם טוב לכולם, הפך חבורת רשעים. ראב"ע ב: **יקומו** - כמו "וקם לו" (וי' כז, יט): **לא יוכלו לעמוד ביום המשפט לעתיד לבוא; או: לא יעמדו במקום המשפט.** ויהיה **וחסאים בעדת צדיקים** בטעם כפול, כמשפט. רד"ק: **על כן** - שהולכים הרשעים בדרך רע בעולם הזה, **לא יקומו במשפט** - רוצה לומר: ביום הדין, והוא יום המיתה, לא תהיה להם תקומה. **וחסאים** גם כן, והוא הדין ל"לצים" (לעיל, א), **לא תהיה להם תקומה בעדת הצדיקים**; כי הצדיקים - במיתתן תהיה להם תקומה, אבל הרשעים - לא תהיה להם תקומה, אלא תאבד נפשם עם גופם ביום המיתה. ואמר: **בעדת**, כי כשימות הצדיק - נפשו עם נפשות הצדיקים מתענגת בכבוד האל בעולם העליון.

ו **כִּי-יִוָּדַע ה' בְּרֶךְ צַדִּיקִים וְרֶךְ רָשָׁעִים תֵּאבֵד**: ראב"ע: **כי יודע** - אין ספק, שהשם הנכבד יודע הכללים והפרטים: הכללים הם נפש כל חי לכל הברואים, והפרטים הם כל מין ומין בפני עצמו, או אפילו כל בריה בפני עצמה; כי מעשה ידיו כולם. רק דעת הפרט לכל אחד בדרך כלל, הן לצדק הן לרשע, ידענו. ולעולם ידע אמונות הנודעות; ובעבור שתעמדנה נפשות הצדיקים ותהיינה קיימות לעולם, על כן ידע אותן. גם ידע, כי נפשות הרשעים תאבדנה; הנה הטעם, כי דרך הרשעים לאבדון. ואם נפשות הרשעים תאבדנה, אף כי נפשות ה"לצים" (לעיל, א). או תהיה מלת **רשעים** כוללת "חסאים" ו"לצים" (שם). רד"ק: **ופירוש יודע** - מכירם ומשגיח להטיב להם; וכן "מה אדם ותדעו" (תה' קמד, ג); "אשר ידעו ה'" (דב' לד, י); "כי ידעתי את מכאוביו" (ש"ג, ט); "ידעת בערות נפשי" (תה' לא, ח); "אני ידעתיך במדבר" (הו' יג, ה). ועל זה הדרך: "ואין לי מכיר" (תה' קמב, ה); "יהי מכירך ברוך" (רות ב, יט). אמר, כי האל יתעלה אוסף נפשות הצדיקים אליו, ויודעם ומכירם להשביעם מטובו ומידיעתו והשגתו, שהיא הטובה הגדולה והגמול הטוב, כמו שאמר "והיתה נפש אדני צרורה בערור החיים את ה' אלהיך" (ש"א כה, כט). **ודרך רשעים תאבד** - כי במותם אין להם תקומה, כמו שאמר "לא יקומו" (לעיל, ה). ותאבדנה נפשותם וילכו לאבדון, כמו "ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע" (שמואל א, כה, כט).

פֶּן לַחֲכָם וְיַחֲכֶם-עוֹד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: elivahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעושיאם לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺